

DILJEM DOMA

Pročitajte rubriku naše poznate jezikoslovke Nives Opačić koja je ovaj put posvećena zagrebačkim *štiklecima*

Štikleci razni, no mahom zagrebački

U suvremenoj i zagrebačkoj uporabi riječ *štiklec* gotovo uvijek znači malu, često šaljivu anegdotu – onu vrstu kratke priče koja se prepričava i pamti jer hvata neki trenutak, karakter ili duh vremena. Iz pera naše jezikoslovke Nives Opačić doznajte više o *štiklecima* koji su oblikovali njezino djetinjstvo, ali i na naš gradski identitet. Od kućnih germanizama do nove knjige Mladena Klemenčića, *štikleci* postaju putokazi kroz vrijeme, prostor i osobne doživljaje.

Kad čujem riječ *štiklec*, odmah me preplavi neka dragost. Jer u mojem djetinjstvu bilo je tih kućnih germanizama u mojoj svakodnevnoj komunikaciji sa starijim ukućanima bezbroj. *Aufdekaj stol*, dodaj mi *escajg*, donesi već iz *badecimera*, objesi ga na *štrik*, pazi na *šlifer* kad ga vješaš da ti se ne zaprlja i slično. Naravno, tako se govorilo u kući u kojoj sam odrasla, a to je bila kuća mogega djeda i bake s tatine strane, oni su bili Slavonci, a bakina obitelj podrijetlom još i njemačka, tako da moja prabaka Marija Walter i pradjed Anton Walter nisu ni znali hrvatski, nego su ga učili od svoje djece. Nisam sigurna da su ga baš dobro i naučili.

Premda sam već pomislila: što si pisala o *štiklecima*, pisala si, nećeš više, no čim se koji pojavi, odmah mi privuče pažnju, volim te male forme, pa pozorno pratim kakvi se sve to *štikleci* pojavljuju. Tako sam prije dosta godina pisala o izvanrednim *Drvinjskim štiklecima* Borisa Szütsa, pa sam već pomislila kako sam sa *štiklecima* došla do kraja, a onda me vrijeme demantiralo. Naime, prije ljeta 2025. godine pojavili su se *Zagrebački štikleci* Mladena Klemenčića u izdanju Matice hrvatske, pa evo meni *šlagvorta* da se opet vratim tim dragim kratkim anegdotskim zapisima – pa još iz Zagreba! Ne najprije o *štiklecima* koji su im prethodili. *Štiklec* i jest prava zagrebačka riječ, naravno stari

Foto Mirko Cvjetko

PIŠE Nives Opačić

ILUSTRACIJE Danilo Dučak

germanizam (od njem. *Stücklein*). No premda u rječnicima zagrebačkoga govora piše da *štiklec* znači: 1) komadić kruha ili kolača i 2) dogodovština, pikantan događaj iz ljudskih odnosa ili društvenoga života, zapravo tu riječ u značenju komadića kruha ili kolača baš i nisam rabila. Za svaki dio kruha postojao je zaseban germanizam, pa tako za krajnji dio kruha sa svake strane kažem *šercl* (to je okrajak), za odrezani komad debljine jednoga prsta *šnita* (to je kriška), a za sredinu *pulpa*, *sredina* ili *mekota*. *Štiklec* više rabim u njegovu drugom značenju: dogodovština, no ne toliko u značenju pikantnoga događaja iz ljudskih odnosa koliko u značenju onih malo smiješnih, anegdotskih. Ti se kratki događaji dugo prepričavaju među poznatima, pa se kao takvi i danas mogu naći i u dnevnim novinama. Tako sam *štiklec* našla i u članku o nedavno preminuloj povjesničarski umjetnosti Snješki Knežević u *Jutarnjem listu* od 17. listopada 2025. godine (umrla je 16. listopada 2025. godine), ali davno prije toga nabasala sam i na jedan o Franji Dragecu, legendi kopriivničkoga nogometa, kojega je netko snimio kako majstorski izvodi „škarice“, pa su to harni znalci objavili kao još jedan *štiklec* iz kopriivničke sportske povijesti. Vidite i sami da u tom novinskom napisu nema nikakve pikanterije. Zanimljivo, u rječniku osječkih germanizama imenice *šti-*

ŠTIKLEC 1

klec nema. Kad bolje promislim, znam i zašto. Naime, oblik *štiklec* tipična je kajkavska tvorba riječi (kao *fraklec*, mala bočica za rakiju, ili *dečec*, mali dječak, dječarac), pa je jasno zašto te riječi u rječniku osječkih germanizama nema.

Onda su se 2008. godine, pa potom 2013. godine, pojavili nezaboravni *Drvinjski štikleci* Borisa Szütsa, s podnaslovom *Tak je kuhala baka Agneza, Drvinje 1939.-1945.* Ti štikleci po mjesecima u godini prate život jedne predratne (i ratne) građanske obitelji, i to kroz *špajskarte* autorove bake Agneze – no ti jelovnici prava su škola primijenjene lingvistike i sociolingvistike, koje objašnjavaju i tolike društvene slojeve, a sve na nekadašnjoj zagrebačkoj kajkavštini. Cijela se „radnja“ zbivala od izbijanja Drugoga svjetskog rata do kraja toga rata, i to u kvartu koji me okružuje već skoro 45 godina – a to su gradske četvrti Drvinje i Pongračevo. Dakle, najviše je tih *štikleca* iz spomenute zagrebačke mikroregije, no ima izleta i u središte Zagreba (kamo autorov djed svaki dan odlazi na posao, a baka se nerijetko upućuje k svojim provjerenim mesarima), pa tako upoznajemo i šire dijelove negdašnjega ratnog Zagreb (u kojem se ipak moglo i živjeti i igrati se). Da vidite kako izgleda taj spoj jela i zbivanja prije i poslije obroka u jednoj građanskoj obitelji, navest ću samo jedan primjer iz mjeseca svibnja. Naime, i tada – kao i danas – kad nakon Uskrsa ostane puno

tvrdno kuhanih jaja (pisanica), uvijek se neizostavno spravlja za objed jelo zvano francuski krumpir (koje „povuče“ i sva preostala takva jaja). I kako onda završava jedan vedri dan u jednom davnom svibnju na rubu zagrebačke periferije? Uvijek nekom pjesmicom, a ova uz francuski krumpir glasi ovako:

*Dan je sav pariško plavi,
Pesmicom ga štiglec slavi.
Kroz obloke sunce sija,
Tatek svira Debussyja.*

.....

Raspametila sam se nad Debussyjem na zagrebačkoj debeloj periferiji. I tako smo mirno i polako, poput Debussyjeve *Utonule katedrale*, i mi utonuli u još jedne *štiklece*, mahom zagrebačke, jer ih je njihov autor, Mladen Klemenčić, upravo tako i nazvao: *Zagrebački štikleci* (Matica hrvatska, 2025.). Naravno da su mi odmah pobudili pažnju. Istini za volju, nešto od njih mogli smo pročitati još 2018. godine kao kolumnu u *Vijencu*, dvotjedniku Matice hrvatske, koju je kolumnu Mladen Klemenčić pisao dvije godine, a Matica hrvatska izdavač je i ove Klemenčićeve knjige (uz *Granice bez granica*, 2007. te *Između Alpa i Jadrana*, 2019.). Svi su *štikleci* u ovoj knjizi raspoređeni po sadržaju, tako da se mogu podijeliti u tri osnovne skupine. Prvu čine faktografske crtice iz zagrebačke prošlosti, u kojoj nalazimo vrlo zanimljive tekstove o mnogim licima Zagreba, o Majci Božjoj od Kamenitih vrata i

raznim svecima, o amblematskom slatkišu tvornice Kraš, bajaderi, pa o trgovinama kojih više nema, o meteorološkom stupu na Zrinjevcu, što ga Adolf Holzer, kr. zemaljski zdravstveni savjetnik i vitez reda Franje Josipa, o kumicama s placa, o starim i novim grobljima, o pošastima i boleštinama u Zagrebu, ali i o zimskim radostima na gradskom sanjkalistu Cmrroku (meni nije trebalo ići tako daleko: strma Mikloušićeva – od kaptolske škole prema Tkalcijevoj – bila je onomad zatvorena za cestovni promet i služila je isključivo za zimske radosti), o novčićima na dnu zdenca Manduševca, sve to najnovijih adventskih događanja – o kojima se neću izjašnjavati.

Drugu skupinu *štikleca* čine oni koje je autor pisao kao osobna sjećanja. Nazvao ih je periferijski *štikleci*, premda su danas mnogi dijelovi te periferije već u širem gradskom središtu, npr. črnomeričke vojarne, Mandaličina ulica ili Mitnica, a i cijela naselja u nekoć Novom Zagrebu, od kojih je Trnsko autoru najbliže i najpoznatije, štono riječ: iz prve ruke.

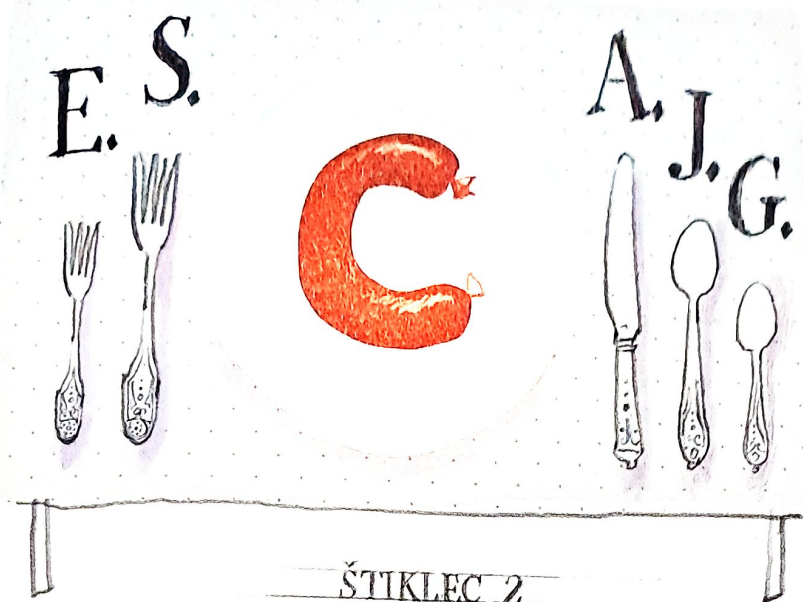
Posebnu skupinu čine *sportski štikleci*, jer je poznato da je Mladen Klemenčić vrstan znalac sportskih događanja u Zagrebu, ali i nogometni amater (braneći tako boje geografa na mnogim susretima diljem Europe, kad su se sudionici znanstvenih i stručnih skupova znali opuštati i zbližavati pod starim geslom: u zdravu tijelu zdrav duh). Dom sportova, Šalata i Kutija šibica njegove su nezaobilazne adrese osobne dragosti.

Putni štikleci vrludaju Zrmanjom, Željavom, Sarajevom, Bapskom, ali i Irskom, koja je danas Hrvatima ono što im je 1960-ih bila Njemačka – zemlja novih gastarbajtera (tko zna kako će se oni nazvati?!). Možda još donde i ja dodem? Mladen Klemenčić u Irskoj je boravio u više navrata, čak i dulje od turističkoga prolaza, pa su njegovi doživljaji te zemlje prožeti osobnim poznanstvima i prijateljstvima – a to znači posebnim emocijama.

1995. godine, nakon što je oslobođen velik dio okupiranoga područja u Hrvatskoj, ne bi li se možda taj vojni aerodrom i baza mogao nekako iskoristiti i danas. Nakon penjanja po jedinom preostalom devastiranom avionu, potegnuli smo i do dugačkih ukopanih hangara, no kako je i ondje sve devastirano, postojala je velika mogućnost da netko ondje slomi nogu na jednoj od mnogih rupa, pa smo se samo kratko sklonili od kiše, koja cijeli taj dan nije prestajala. Vide se još ostaci uzletno-sletnih pista, no kao i sve što je zapušteno i napušteno, opći je dojam sumornosti samo rastao. Bilo je još nekoliko znatiželjnika koji su došli onamo s manjom djecom (to je valjda populacija koja ide na aeromitinge i slične manifestacije), no nisam nimalo žalila što smo se odlijepili od Željave što smo prije mogli. Nebo je s obiljem kiše i sive sumornosti zapečatilo moj dojam o Željavi. Takav će ostati na svakom spominjanju toga imena.

Još jednom „lijepljenje“ za Klemenčičev tekst bilo je ono u Bapskoj (i opet uz jednu državnu granicu), no u Bapskoj nije bilo nikakvih ostataka bivše vojne sile, nego zanimljiva grobljanska romanička crkva, koju sam vidjela u više navrata, ali samo jednom otvorenu. Naravno, ne bi bila ni tada, no za to se pobrinula draga Dinka Juričić iz Šarengrada, koja mi je otvorila sve što se u tom kraju dalo otvoriti. S bivšim studentima još živim onu iskonsku i davnu *universitas* (zajednicu studenata i profesora).

Na kraju su Mladenovi početni Zagrebački štiklecima prerasli i Zagreb i Hrvatsku (Italija, Irska, Vojvodina, Bosna i Hercegovina), no pod zagrebačke autor ih je svrstao upravo zato što ih je pisao u Zagrebu. Kad se spojim sa štivom u kojem netko opisuje svoje doživljaje nekoga prostora i ljudi u njemu, osjećam kako postajem bogatija – jer se neki tuđi dojmovi spajaju s mojima, pa možda u nekom novom pisanom obliku dotiču i neke nove putnike. Osjećate li Tinovo *Pobratimstvo lica u svemiru*? ■

ŠTIKLEC 2

Čitajući to (meni) zanimljivo štivo, shvatila sam da se uz mnoga Klemenčičeva mjesta mogu i ja mirne duše zalijepiti. Neka su sjećanja već i meni stara, a neka su najnovija. Recimo, Šalata! Ondje sam gledala svoju prvu hokejsku utakmicu na otvorenom (jer su se 1965. samo ondje u Zagrebu i igrale), sjećam se da su hokejaši bacili nekoliko malih krpenih lutkica u obliku medvjeda u publiku, a moj tadašnji dragi kolega ulovio mi je jednoga kao uspomenu. Mislim da sam više gledala u toga medvjedića nego u svojega znanca iz Tkalčičeve, Brunu Zajeca, koji je tada igrao u Hokejskom klubu Medveščak. Jer, Brunu sam – dok sam živjela u kući preko puta njegove – mogla vidjeti svaki dan, a ova mala maskota medvjedića mogla me odsad pratiti svuda. Stala mi je u džep, doista mi je dugo bila *vademecum*. Kamo nestanu tolike stvari iz našega djetinjstva i mladosti?!

I uz zagrebačko naselje Trnsko vežu me mnoge drage uspomene. Premda u tom prekosavskom novozagrebačkom naselju nisam nikad stanovala, imala sam u njemu nekoliko dragih rođaka i prijatelja – obitelj svoje sestrične Tanje Panjkote, zatim muževu tetku i tetka, Olgu i Vinka Peterlina, te njihove sinove Davora i Borisa, tako da sam u tom naselju bivala i tako dugo, jer je Olga vrlo voljela često i dugo, jer je Olga vrlo voljela baš one male bebe, pa je češće znala pričuvati i moju djecu. A sjećam se i Tonka Ninića i njegove žene Lavice, kao i pijanistice Margarete Lukić,

korepetitorice zbora „Joža Vlahović“ dok je njime ravnao Emil Cossetto. Nitko od njih više ne živi u Trnskom, a većina ih više nije ni živa. Već me dugo u Trnskom nije bilo, a sva je prilika da i neće.

Moja novija sjećanja mogla bi se zalijepiti i za (zajedničku) Zrmanju, konkretno za Kudin most. Drago mi je što sam ga još nedavno mogla posjetiti, spuštajući se i prteći se do toga jedinstvenog kamenog mosta uz pomoć planinarskih štapova, jer danas mislim da mi to ne bi više uspijevalo ni uz kakva pomagala. Zato iz dana u dan osjećam sve veću zahvalnost (Providnosti) što mi je bilo dano da vidim i doživim tolike zanimljive i prekrasne predjele i u njima sretnem isto takve ljude – ne znajući im imena, no sjećajući ih se kao što se sjećam nekoga samotnog drveta ili kamena kojega oblikuje voda, kao slike u kraljiku.

Drugo sjećanje vrlo je svježije, pa sam se još jednom vratila Klemenčičevim *štiklecima* i pročitala onaj koji se zove *Halo Houston, ovdje Željava*. Jer jedno je samo čitati tekst, a nešto sasvim drugo naći se na tom mjestu. Željava je nekoć bila vojni aerodrom i baza bivše države Jugoslavije. U podnožju Ličke Plješivice gradila se od 1954. do 1968. godine i za ono vrijeme bila je najveća u tadašnjoj državi. Valjda je i mi današnji trebamo zapamtiti, jer je upravo iz nje poletio Rudolf Perešin na MIG-u 21 te ga, izmaknuvši kontroli leta, prizemljio u Klagenfurtu. O Željavi se počelo opet govoriti ujesen